

Prof. Drs. G. G. M. Bak R.A.

Prof. Mr. C. A. Boukema

Een nieuwe wettelijke regeling voor de jaarrekening

(de aanpassingswet vierde EG-richtlijn vastgesteld)

1. Inleiding

Op 8 september 1970 werd door de Tweede Kamer de Wet op de Jaarrekening van Ondernemingen (WJO) aangenomen. Dit geschiedde om een rem weg te nemen voor de ontwikkeling van de jaarverslaggeving; immers 'de zeer summiere verslaggeving waarmee sommige bedrijven wensen te volstaan en die met de huidige wettelijke bepalingen niet in strijd is, weerhoudt andere, concurrerende, bedrijven er van een ruimer inzicht te verstrekken, hoewel zij in beginsel hiertoe wel bereid zijn'. Aldus de Commissie Ondernemingsrecht in haar toelichting bij het voorontwerp van wet waarop de WJO is gebaseerd (Herziening van het Ondernemingsrecht, Den Haag 1965, blz. 34).

Nog geen dertien jaar later, op 21 juni 1983, is door de Tweede Kamer de wet tot aanpassing van de wetgeving aan de Vierde Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen inzake het vennootschapsrecht vastgesteld. In deze wet wordt het jaarrekeningenrecht - dat in 1976 was ondergebracht in titel 6 van het nieuwe Boek 2 van het BW - niet onaanzienlijk uitgebreid en op een aantal punten gewijzigd.

De noodzaak van deze aanpassing van de wetgeving is door de Europese Commissie bij haar voorstel voor een Vierde Richtlijn als volgt toegelicht: 'Momenteel bestaan in de lid-Statens aanzienlijke verschillen tussen de wettelijke voorschriften voor de jaarrekening van vennootschappen. Zowel ten aanzien van hun indeling als ten aanzien van hun inhoud. De informatie die door de vennootschappen moet worden verstrekt, is van land tot land kwalitatief zeer verschillend. Deze omstandigheden kunnen een nadelige invloed uitoefenen op de samensmelting van de nationale markten in een gemeenschappelijke markt welke als een interne markt functioneert. Het begrip gemeenschappelijke markt houdt in dat alle vennootschappen van dezelfde rechtsvorm in de gemeenschap onder vergelijkbare juridische voorwaarden werkzaam moeten kunnen zijn. Het gaat hier om de gelijkheid van juridische kansen. In het andere geval zouden kunstmatige vervalsingen van de mededinging tussen vennootschappen van eenzelfde rechtsvorm in de verschillende lid-Statens blijven bestaan'.

Had de WJO van 1970 ten doel de verschillende eisen die ondernemingen in Nederland aan hun jaarverslag stelden te uniformeren ten behoeve van de ontwikkeling der jaarverslaggeving, de wijziging van de wetgeving die in 1983 zijn beslag heeft gevonden, heeft ten doel de verschillende eisen die

de nationale wetgevers aan de jaarverslaggeving van ondernemingen in de EG stellen te harmoniseren ten behoeve van een behoorlijke werking van de gemeenschappelijke markt.

Het eerste commissievoorstel voor de Vierde Richtlijn dateert overigens al van 16 november 1971. Na de adviezen van het Economisch en Sociaal Comité en van het Europees Parlement werd een gewijzigd voorstel ingediend op 26 februari 1974. De richtlijn werd door de Raad van ministers vastgesteld op 25 juli 1978; de lid-Staten hebben 2 jaar de gelegenheid gekregen hun wetgeving aan te passen. Zonodig kan de inwerkingtreding door de lid-Staten nog met 1,5 jaar, voor een aantal onderwerpen zelfs met 5 jaar, worden uitgesteld; aldus artikel 55 van de richtlijn. Zie omtrent de geschiedenis van de richtlijn de literatuur die over de richtlijn is verschenen; in dit tijdschrift schreef Burgert: MAB 1972 blz. 34-51, 1974 blz. 205-212 en 1979 blz. 291-317. Hij kwam tot de conclusie dat 'onder de voorschriften van de Vierde Richtlijn redelijk te leven is' (MAB 1979, blz. 313).

Het wetsontwerp tot aanpassing van de Nederlandse wetgeving aan de Vierde Richtlijn van de EG, bij de Tweede Kamer ingediend op 8 september 1980, is tijdens de parlementaire behandeling op een groot aantal punten gewijzigd (zie Kamerstukken 16326; vgl. omtrent het proces van aanpassing van de wetgeving in de andere lid-Staten van de EG, Beckman 1982). De nieuwe voorschriften zijn voor het eerst van toepassing op de jaarstukken over het boekjaar dat aanvangt nadat de wet in het Staatsblad is geplaatst (artikel X, lid 1, eerste zin). Wij willen ons in dit artikel bezighouden met enige hoofdpunten van de aanpassingswet. Wij bespreken een aantal onderwerpen die naar onze mening nadere beschouwing verdienen en volgen daarbij zoveel mogelijk de indeling van de nieuwe titel 8 van Boek 2 BW waarin het grootste deel van de aanpassingswet onderdak heeft gevonden.

2. Doel van de jaarrekening: het geven van een stelselmatig en getrouw beeld van het vermogen en resultaat

De afdelingen 1 en 2 van titel 8 bevatten *algemene bepalingen*. Daarin is het antwoord te vinden op vragen als: Op welke rechtspersonen zijn de voorschriften van toepassing? De richtlijn schreef voor: de N.V. en de B.V. De Nederlandse wetgever heeft daar - cf. het oude artikel 306 - aan toegevoegd: de coöperatie en de onderlinge waarborgmaatschappij (artikel 360). Van de mogelijkheid om banken en verzekeringsbedrijven tot nader order geheel of gedeeltelijk van de toepassing van de wet uit te sluiten (artikel 1 lid 2 van de richtlijn) is gebruik gemaakt. Voor levensverzekeringsbedrijven, kredietinstellingen en beleggingsmaatschappijen gelden bijzondere voorschriften (artikel 399, 400 en 401 alsmede artikel VI van de aanpassingswet). De nieuwe voorschriften zijn bij deze bedrijven eerst van toepassing op de jaarstukken over het boekjaar 1985 (artikel X lid 1 slot). Inmiddels is op 19 maart 1981 door de Europese Commissie een ontwerp-Richtlijn ingediend voor de jaarrekening van banken en andere financiële instellingen (Publikatieblad der EG C. 130 van 1 juni 1981).

Een andere vraag die wordt beantwoord is: wat moet onder de jaarrekening

worden verstaan? De balans en de winst- en verliesrekening met de toelichting; aldus artikel 361 lid 1 (cf. het oude artikel 307). Coöperatieve verenigingen mogen de winst- en verliesrekening vervangen door een exploitatierekening als het inzicht dat de jaarrekening behoort te geven daardoor wordt gediend (artikel 361 lid 2). Op de verhouding tussen balans en toelichting komen we terug in no. 5. De aanpassingswet heeft overigens ook een aantal voorschriften ingevoerd omtrent de inhoud van het directieverlag (artikel 391). Op dit stuk, dat volgens de wet het 'jaarverslag' heet, en de 'overige gegevens' die door het bestuur aan de jaarrekening en het jaarverslag moeten worden toegevoegd, komen we terug in no. 8.

De kernvraag in de algemene bepalingen is ongetwijfeld: Wat wordt met de voorschriften omtrent de inhoud van de jaarrekening beoogd? De jaarrekening dient, volgens normen die in het maatschappelijke verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd, een zodanig inzicht te geven dat door aandeelhouders en derden een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat alsmede, voorzover de aard van een jaarrekening dat toelaat, omtrent de solvabiliteit en de liquiditeit van de rechtspersoon. Dit antwoord leiden wij af uit artikel 362 lid 1 en de considerans van het wetsontwerp¹.

De zinsnede 'volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd' kwam ook voor in het oude artikel 311. Door opname in het nieuwe artikel 362 lid 1 gelden deze normen niet slechts voor 'de grondslagen waarop de waardering van de activa en de passiva en de bepaling van het resultaat berusten' maar zijn toepasselijk op de gehele jaarrekening².

De uitwerking van het beginsel van artikel 362 lid 1 wordt gegeven in de volgende leden, analoog aan het oude artikel 309. De balans met de toelichting moet 'getrouw, duidelijk en stelselmatig de grootte van het vermogen en zijn samenstelling in actief- en passiefposten op het einde van het boekjaar' weergeven. De winst- en verliesrekening met de toelichting moet 'getrouw, duidelijk en stelselmatig de grootte van het resultaat van het boekjaar en zijn afleiding uit de posten baten en lasten' weergeven.

De eis van *stelselmatigheid* gold ook onder de oude wet (artikel 309) en omvat zowel de eis van overzichtelijkheid en consistentie van de jaarrekening zelf, als de eis van continuïteit bij opeenvolgende jaarrekeningen (aldus de MvT bij artikel 3 WJO). Een toepassing van het eerste aspect bevat artikel 364 lid 1: op de balans moeten de activa worden onderscheiden 'al naar gelang zij zijn bestemd om de uitoefening van de werkzaamheid van de rechtspersoon al of niet duurzaam te dienen' en artikel 385 lid 1: 'De activa en passiva worden, voorzover zij in hun betekenis voor het in artikel 362 lid 1 bedoelde inzicht verschillen, afzonderlijk gewaardeerd'.

Van het laatste aspect (nl. continuïteit bij opeenvolgende jaarrekeningen) vormt het nieuwe artikel 363 lid 4 een uitwerking: de indeling van de jaarrekening mag slechts wegens gegronde, in de toelichting te vermelden, redenen afwijken van die van het voorgaande jaar. Ook artikel 384 lid 6 kan in dit verband worden genoemd: 'Slechts wegens gegronde redenen mogen de waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat geschieden op andere grondslagen dan die welke in het voorafgaande boek-

jaar zijn toegepast'. Dit voorschrift sluit aan bij de jurisprudentie die op grond van het beginsel van stelselmatigheid van het oude artikel 309 een soortgelijke norm formuleerde, inhoudende dat een eenmaal gekozen stelsel van waardering alleen gewijzigd mag worden als daarvoor gegronde redenen zijn (zie Hof Amsterdam 26 mei 1977, TVVS 1977, blz. 197 (Vulcaansoord) en Hof Amsterdam 16 maart 1978, TVVS 1978, blz. 186 (KSH)). Vgl. ook Voorontwerp Beschouwingen n.a.v. WJO, afl. 4 (I b2-2), thans ontwerp-Richtlijn 1.06.2). De redenen van de stelselwijziging moeten (cf. het oude artikel 311 lid 3) in de toelichting worden vermeld; daarbij moet tevens, aan de hand van aangepaste cijfers voor het boekjaar of het voorafgaande boekjaar, inzicht worden gegeven in de betekenis van de wijziging voor vermogen en resultaat (artikel 384 lid 6). De verplichting om bij de posten van de jaarrekening de overeenkomstige cijfers van de voorafgaande jaarrekening te vermelden (oud artikel 310, slot) is ook in de nieuwe wet opgenomen, evenwel met de toevoeging dat deze bedragen voorzover nodig ter wille van de vergelijkbaarheid moeten worden herzien en dat de afwijking ten gevolge van de herziening moet worden toegelicht (artikel 363 lid 5). Deze verplichting gold niet onder de oude wet (Hof Amsterdam 3 april 1980, MAB 1981, blz. 514, vgl. ook TVVS 1980, blz. 170; HAL) en zal eerst van toepassing zijn op de jaarstukken over het tweede boekjaar nadat de nieuwe wet in werking is getreden (artikel X lid 1, tweede zin).

Het vierde lid van artikel 362 bevat volgens de memorie van toelichting (blz. 5/6) 'het zwaarst wegend beginsel': *de eis van de weergave van een getrouw beeld heeft voorrang boven die van nakoming van specifieke voorschriften*. 'Indien het verschaffen van het in lid 1 bedoelde inzicht dit vereist', moeten aanvullende gegevens worden verstrekt; dit gold ook onder de oude wet (artikel 310 Boek 2 BW; vgl. ook de MvT bij artikel 4 WJO). De specifieke voorschriften van de vierde richtlijn en dus ook die van de nieuwe titel 8 zijn aanzienlijk uitvoeriger dan de oude regeling in titel 6 Boek 2 BW. Dit kan meebrengen dat van de bijzondere voorschriften moet worden afgeweken als 'het in lid 1 bedoelde inzicht dit vereist'. De wet schrijft voor dat de reden voor de afwijking in de toelichting moet worden uiteengezet; voorzover nodig onder opgaaf van de invloed ervan op vermogen en resultaat. Volgens de MvT kan niet worden volstaan met vermelding of verwijzing naar een wettekst die de afwijking voorschrijft of toestaat. Dit houdt ons inziens in, dat ook de vermelding dat de afwijking geschiedt ten behoeve van het 'inzicht' of van 'het getrouwe beeld' niet voldoende is. Een motivering, er op neerkomend dat vermelding van gegevens de financiële positie van de rechtspersoon in gevaar zou brengen, is eveneens ontoereikend; daarvoor dient de ontheffingsprocedure (artikel 379 lid 4, artikel 380 lid 3 en artikel 392 lid 4).

Een grond voor afwijking van de bijzondere voorschriften, de enige die ook de oude wet toestond (artikel 310 en Hof Amsterdam 7 februari 1980, NJ 1981, MAB 1980, blz. 548; Van Gelder), is de *relatieve onbelangrijkheid* van de posten. Een post die afzonderlijk moet worden vermeld, mag toch met een andere post worden samengevoegd als 'zijn bestanddelen gezamenlijk in het geheel van de jaarrekening van te verwaarlozen betekenis zijn voor

het in artikel 362 lid 1 bedoelde inzicht' (artikel 363 lid 3). Wel zullen in de, bij Algemene Maatregel van Bestuur vast te stellen, modellen (zie hierna no. 4) aan deze bevoegdheid tot samenvoeging beperkingen worden gesteld, aldus de MvT. Aan het 'non-material' beginsel wordt ook op andere punten van de nieuwe wet toepassing gegeven: Buitengewone baten en lasten moeten naar aard en omvang worden toegelicht 'tenzij deze baten en lasten van ondergeschikte betekenis zijn voor de beoordeling van het resultaat' (artikel 377 lid 7). Het vermelden van een aantal gegevens omtrent rechtspersonen en vennootschappen waaraan de rechtspersoon tenminste een-vijfde deel van het kapitaal verschaft (artikel 379 lid 1) kan achterwege blijven 'voor zover hun vermelding van te verwaarlozen betekenis is voor het in artikel 362 lid 1 bedoelde inzicht' (artikel 379 lid 3). Ditzelfde geldt voor de verplichting tot vermelding van de financiële gegevens van dochtermaatschappijen (artikel 392 lid 1 sub h). Materiële vaste activa en voorraden van grond- en hulpstoffen die geregeld worden vervangen en waarvan 'de gezamenlijke waarde van ondergeschikte betekenis is' mogen - indien hoeveelheid, samenstelling en waarde slechts aan geringe veranderingen onderhevig zijn - tegen een vaste hoeveelheid en waarde worden opgenomen (artikel 385 lid 3).

3. Groep en Groepsjaarrekening

Terzake van de samengestelde onderneming maakt de aanpassingswet een begin met het introduceren van meer aan de realiteit van het ondernemingsgebeuren aangepaste begrippen. Dat ondernemingen bestaan uit groepen van vennootschappen is immers eerder regel dan uitzondering. Hiermee wordt dan vooruitgelopen op de aanpassing van de wetgeving aan de 7e Richtlijn EG, die inmiddels op 13 juni 1983 is vastgesteld.

Uitgangspunt voor de geconsolideerde jaarrekening vormt niet meer - zoals in de oude wet, artikel 319 lid 1 - het verstrekken van 'alle inlichtingen' . . . omtrent meerderheidsdeelnemingen . . . 'die krachtens (titel 6) in de jaarrekening moeten voorkomen'. De aanpassingswet hanteert het begrip 'Groepsjaarrekening, die volgens de methode der consolidatie is opgesteld' (artikel 379 lid 6).

Het begrip 'Groep' wordt in de wet niet gedefinieerd. Van een groep zal men in het algemeen kunnen spreken 'indien een aantal ondernemingen als een economische eenheid onder gemeenschappelijke leiding optreedt', aldus de MvT bij Artikel II sub c. Op de jaarrekening van zo'n groep - Groepsjaarrekening - zijn de bepalingen van titel 8 voorzover mogelijk van toepassing (artikel 361 lid 4). Het begrip 'Groepsmaatschappij' wordt wel gedefinieerd: dat is de (binnenlandse of buitenlandse) rechtspersoon of vennootschap, die (als moeder-, zuster- of dochtermaatschappij) in een groep is verbonden met een rechtspersoon als bedoeld in Boek 2 BW (nieuw artikel 54a lid 2, artikel 76 lid 2 en artikel 187 lid 2).

Het belang van dit nieuwe begrip 'Groep' komt vooral tot uitdrukking bij de voorschriften in artikel 379 terzake van het vermelden van een aantal gegevens omtrent ondernemingen waarin voor 20 % of meer wordt deelge-

nomen alsmede terzake van het opnemen van een (geconsolideerde) groepsjaarrekening in de toelichting of onder de overige gegevens. Het criterium '20% of meer' wordt toegepast op participaties van de rechtspersoon... 'tezamen met een dochter- of *groeps*maatschappij' (artikel 379 lid 1). De eis tot het opnemen van een groepsjaarrekening geldt zodra er sprake is van dochtermaatschappijen, zijnde (o.a.) rechtspersonen, waaraan... 'tezamen met een dochter- of *groeps*maatschappij' meer dan de helft van het kapitaal wordt verschaft³.

Bij het toepassen van deze bepalingen kan dus niet worden volstaan met te letten op directe en indirecte deelnemingen die de rechtspersoon in andere ondernemingen heeft, ook participaties van tot dezelfde groep behorende zustermaatschappijen resp. haar moedermaatschappij tellen mee. Een eenvoudig voorbeeld: De eis tot opneming van een (geconsolideerde) groepsjaarrekening geldt voor een rechtspersoon die een 40% belang heeft in een andere rechtspersoon indien een zustermaatschappij een 20% belang in diezelfde rechtspersoon heeft. De verhoudingen binnen de groep zijn derhalve doorslaggevend en niet de deelnemingsverhouding van de rechtspersoon zelf.

Een rechtspersoon dient de financiële gegevens van dochtermaatschappijen hetzij in de toelichting te vermelden (en wel in een groepsjaarrekening 'die volgens de methode der consolidatie is samengesteld'), hetzij, indien het inzicht dat de jaarrekening behoort te geven daardoor meer wordt gediend, door de jaarrekening van de dochter aan de jaarrekening toe te voegen (artikel 379 lid 2 jo. artikel 392 lid 1 sub h). In de keuze tussen consolidatie of afzonderlijke jaarrekening van de dochtermaatschappij is de rechtspersoon - in tegenstelling tot de oude regeling van artikel 319 lid 1 - dus niet meer geheel vrij. Bepalend is waardoor het inzicht in de jaarrekening het meest wordt gediend.

Van belang is hierbij de vraag of er beslissende zeggenschap is, waaronder wij in dit verband willen verstaan de bevoegdheid een doorslaggevende invloed uit te oefenen op de benoeming van de dagelijkse leiding van de betrokken vennootschap. Een dochtermaatschappij die niet tot de groep behoort en waarover - ondanks de meerderheid in het kapitaal - geen beslissende zeggenschap kan worden uitgeoefend (bijv. als gevolg van prioriteitsaandelen of oligarchische clausules die aan anderen dan de meerderheidsaandeelhouder een doorslaggevende invloed toekennen op het beleid) behoort niet te worden geconsolideerd. De jaarrekening van zo'n dochtermaatschappij moet als een van de 'overige gegevens' los aan de jaarrekening worden toegevoegd; vergelijk op dit punt ook de Toelichting bij de Nota van Wijziging, blz. 18. Zie over bovengenoemde begrippen, Wessel, De N.V. 1982, no. 5, blz. 84-88 en 1983, no. 6, blz. 113-14.

Onder de oude wet achtte de Ondernemingskamer consolidatie van een 25% -deelneming, zonder dat aanzienlijke invloed op de leiding kon worden uitgeoefend, niet aanvaardbaar (Hof Amsterdam 3 april 1980, TVVS 1980, blz. 168; HAL; vgl. ook Ontwerp Richtlijn van de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) (2.03.3).

Onder groepsmaatschappij en dochtermaatschappij zijn - blijkens de definitie³ - mede begrepen niet rechtspersoonlijkheid bezittende vennootschappen, zoals de vennootschap onder firma en de commanditaire vennootschap. Vermelding van gegevens zoals voor deelnemingen is voorgeschreven is ook vereist als de rechtspersoon - al dan niet samen met een andere groepsmaatschappij - optreedt als vennoot. Treedt de rechtspersoon op als aansprakelijk (dat is als beherend) vennoot van een vennootschap onder firma of commanditaire vennootschap, dan is deze vennootschap een dochtermaatschappij van de rechtspersoon. De financiële gegevens van deze vennootschap moeten - zoals hiervoor aangegeven - in de jaarrekening van die rechtspersoon worden opgenomen, hetzij in een geconsolideerde jaarrekening, hetzij los van de jaarrekening als onderdeel van de 'overige gegevens'. Ook hier wordt de keuze bepaald door de vraag of de rechtspersoon als aansprakelijke vennoot beslissende zeggenschap kan uitoefenen op het beleid in de vennootschap; dit zal doorgaans in de bepalingen van het vennootschapscontract geregeld zijn. In beide gevallen is vermelding van de financiële verplichtingen van de vennootschap in de toelichting bij de jaarrekening vereist; en wel omdat de rechtspersoon voor deze schulden volledig aansprakelijk is (artikel 376 lid 1). Tot nog toe behoefde een commanditaire vennoot zijn belang in een commanditaire vennootschap niet te consolideren (oud artikel 319 en Hof Amsterdam 31 mei 1979, TVVS 1979, blz. 237, MAB 1981 blz. 13; Pakhoed).

4. Presentatie en publikatie van de jaarrekening

Een voor ons land - buiten de sectorwetgeving - nieuw verschijnsel is de standaardisatie van benamingen en indeling van balans en resultatenrekening door middel van bij AMvB voor te schrijven modellen.

Tien jaar geleden tijdens de kamerbehandeling van de WJO is het voor en tegen van door de wetgever voorgeschreven modellen voor de jaarrekening ook ter sprake geweest. De regering schreef toen in de MvA bij de WJO: 'Een model kan ten koste gaan van de duidelijkheid, omdat de eigen geaardheid van de afzonderlijke ondernemingen in het gedrang kan komen'. Nadat tijdens hearings de Vereniging van Beleggingsanalisten uniforme opzet van verslaggeven had bepleit, bracht de Minister in zijn antwoord naar voren: 'Een model brengt een schijnbare duidelijkheid, die tot onduidelijkheid zou leiden. Voor onderlinge vergelijkbaarheid is een model met voorgeschreven volgorde van posten niet noodzakelijk. De voor de wet verlangde kerngegevens moeten immers in alle jaarrekeningen voorkomen. Voorts is het een bezwaar, dat bij het verplicht zijn van een gedetailleerd model soms andere berekeningen gemaakt moeten worden dan die welke uit de bedrijfsboekhouding volgen, zonder dat dit voor het inzicht voldoende is gerechtvaardigd. In Duitsland is in de praktijk gebleken dat het daar gehanteerde model eigenlijk alleen geschikt is voor de industrie; andere bedrijfstakken ondervinden bij het gebruik ervan moeilijkheden'.

Verder wees de minister erop, dat het geenszins eenvoudig is een analyse te maken van de balans en de winst- en verliesrekening. Men moet niet

menen dat deze taak door een modelschema wordt verlicht. Zo is voor een goed begrijpen toch een toelichting nodig. De bewindsman verklaarde evenmin te gevoelen voor het voorschrijven van modellen bij algemene maatregel van bestuur. (Eindverslag, tevens verslag van mondeling overleg 30 december 1969; Kamerstukken 9595.)

Ook tijdens de mondelinge behandeling van de WJO is afkeer geuit van de model-jaarrekening en is gewezen op de onplezierige ervaringen die men in Duitsland met een stringent model had opgedaan. Dat nu toch op Europees niveau voor het opnemen van modellen is gekozen, had ons inziens dan ook wel van wat toelichting mogen worden voorzien. Dit temeer nu de bepaling in de richtlijn dat de lid-Staten een of meer van de in de richtlijnen opgenomen schema's moeten voorschrijven, op gespannen voet staat met het bepaalde in artikel 189 van het EG-verdrag dat een richtlijn slechts verbindend is ten aanzien van het te bereiken resultaat doch aan de nationale instanties de bevoegdheid moet worden gelaten vorm en middelen te kiezen. De argumentatie in de considerans bij de 4e Richtlijn EG is evenmin erg overtuigend: '... dat de jaarrekening een getrouw beeld moet geven van het vermogen, de financiële positie en het resultaat van de vennootschap; dat *te dien einde* voor de opstelling van de balans en de winst- en verliesrekening schema's moeten worden voorgeschreven...'. Het hanteren van gestandaardiseerde schema's wordt in verband gebracht met het getrouwe beeld dat de jaarrekening behoort te geven en niet met de eis van onderlinge vergelijkbaarheid.

Hoe dit zij, de aanpassingswet volgt de eis van de 4e Richtlijn zonder dat op de reden daarvoor expliciet wordt ingegaan. Dit geschiedt in 2 fasen: In de wet zelf (afdelingen 3 en 4) worden slechts de posten opgesomd, ontleend aan de schema's die door de 4e Richtlijn worden voorgeschreven. Omtrent de indeling van de jaarrekening is een AMvB in het vooruitzicht gesteld, waarbij modellen en nadere voorschriften zullen worden vastgesteld. Artikel 363 lid 6 bepaalt, dat 'bij de toepassing (van de AMvB inzake de modellen) de indeling, benaming en omschrijving van de daarin voorkomende posten (worden) aangepast aan de aard van het bedrijf van de rechtspersoon, voorzover dat krachtens de AMvB is toegelaten'. Hopelijk zal de AMvB duidelijkheid verschaffen in hoeverre de rechtspersoon in zijn presentatie van de jaarrekening het specifiek eigene moet laten prevaleren, dan wel de vergelijkbaarheid met andere ondernemingen - al dan niet binnen dezelfde bedrijfstak. (Zie ook Bak TVVS 1983 blz. 182.)

Om in een concrete situatie te bepalen welk model op een rechtspersoon van toepassing is zullen, naast de afdelingen 3 en 4 van de aanpassingswet, tevens de afdelingen 11 en 12 in aanmerking genomen moeten worden. Daarin zijn immers de vrijstellingen geregeld, allereerst voor de kleine en middelgrote ondernemingen⁴, vervolgens voor ondernemingen in bepaalde bedrijfstakken: banken en verzekeringsmaatschappijen, die immers reeds aan specifieke regelingen onderworpen zijn, beleggingsmaatschappijen en tenslotte voor dochtermaatschappijen. Voor de toepassing van de modellen is uiteraard van belang welke posten uit hoofde van deze vrijstellingen

mogen worden samengevoegd.

Bij de kleine en middelgrote onderneming kan de algemene vergadering bij gewone meerderheid de toepassing van de vrijstellingen geheel of gedeeltelijk verbieden; zo'n besluit moet binnen 6 maanden na het begin van het boekjaar zijn genomen (artikel 396 en 397 lid 1). Bij de dochtermaatschappij heeft het bestuur van de rechtspersoon de toestemming van (alle) 'leden of aandeelhouders' (artikel 403 lid 1 sub b) om van de algemene indelingsvoorschriften af te wijken. Voor de banken en verzekeringsmaatschappijen gelden de vrijstellingen van rechtswege, aandeelhouders kunnen hier de toepassing van de indelingsvoorschriften van afdeling 3 en 4 derhalve niet afdwingen.

De vrijstellingen van afdeling 10 en 11 kunnen weer nader worden onderscheiden in vrijstellingen inzake het *inrichten* van de jaarrekening en terzake van de *publikatie* (zie hierna). De laatste gaan verder dan de eerste.

De vrijstelling inzake het *inrichten* van de jaarrekening door/voor dochtermaatschappijen is geregeld in artikel 403. Deze kan, voorzover alle leden of aandeelhouders daarmee instemmen, in feite erop neerkomen, dat de rechtspersoon de jaarrekening niet overeenkomstig de voorschriften van titel 8 hoeft in te richten. Het minimum model ziet er in dat geval als volgt uit:

Balans

Vaste Activa (totaal)	Eigen vermogen (totaal)
Vlottende Activa (totaal)	Voorzieningen (totaal)
	Schulden (totaal)

Winst- en Verliesrekening

Netto resultaat gewone bedrijfsuitoefening (na belastingen)
Overige baten en lasten (na belastingen)
Winst/Verlies

De Toelichting kan dan achterwege blijven en aan de waarderingsgrondslagen zijn dan geen verdere eisen gesteld. Aan deze vrijstellingen zijn echter stringente voorwaarden verbonden, die belangrijke verschillen vertonen met de voorwaarden welke het huidige artikel 343 stelt: De jaarrekening moet zijn opgenomen in 'een jaarrekening welke behoort bij de jaarrekening van een andere, op het grondgebied van een der lid-Statens van de EG gevestigde rechtspersoon of vennootschap' en op deze groepsjaarrekening moeten de voorschriften van de 4e Richtlijn EG zoveel mogelijk zijn toegepast. Dezelfde rechtspersoon of vennootschap dient zich hoofdelijk aansprakelijk te stellen voor de uit rechtshandelingen voortvloeiende schulden van de betrokken rechtspersonen. Een en ander moet blijken uit de groepsjaarrekening, resp. een aansprakelijkheidsverklaring die bij het Handelsregister moeten zijn gedeponeerd. Vrijstelling van het toepassen van titel 8 op de inrichting van de jaarrekening betekent voor de dochtermaatschappij tevens vrijstelling van het opmaken van een jaarverslag en overige gegevens, alsmede van deskundigenonderzoek. Behalve voor naamloze vennootschappen is er dan

tevens vrijstelling van de plicht tot publikatie van de jaarrekening. De garantieverplichting welke in dit verband wordt aangegaan eindigt eerst 3 jaren nadat de desbetreffende verklaring bij het Handelsregister is ingetrokken, voorzover het schulden betreft die ten tijde van die intrekking reeds bestonden.

Aan de *ondernemingsraad* moet de jaarrekening worden verstrekt zoals deze met inachtneming van de hiervoor bedoelde vrijstellingen voor de inrichting is vastgesteld (zie artikel 31a lid 2 WOR, zoals gewijzigd ingevolge de aanpassingswet). In het geval van de dochtermaatschappij kan dit betekenen, dat de informatieverstrekking aan de ondernemingsraad beperkt is tot het uiterst summiere model dat hiervoor werd weergegeven terwijl voor de toelichting en waarderingsgrondslagen niet teruggegrepen kan worden op de bepalingen van titel 8. Wel moet de groepsjaarrekening van de desbetreffende groep aan de ondernemingsraad van de dochtermaatschappijen worden overgelegd, alsmede informatie omtrent de mate waarin het desbetreffende onderdeel tot het groepsresultaat heeft bijgedragen.

De AMvB van 22 april 1980 (Stb 226) ex artikel 31a lid 4 (thans lid 5) WOR die onder het oude regime van toepassing was op alle ondernemingen die niet tot het opstellen van een volledige jaarrekening verplicht waren (dus ook op dochtermaatschappijen), is nu alleen nog van toepassing op ondernemingen die niet in stand worden gehouden door de in artikel 360 bedoelde rechtspersonen. De vereiste informatieverstrekking ingevolge deze AMvB omvat aanzienlijk meer dan voor de dochtermaatschappij als hiervoor bedoeld onder de aanpassingswet is voorgeschreven.

Op het punt van de *publikatieplicht* heeft het ontwerp-aanpassingswet in de dagbladpers de meeste aandacht getrokken. De uitbreiding van de publikatieplicht voor B.V.'s was vaak het enige wat omtrent het wetsvoorstel werd bericht. Evenals bij de regeling van de presentatie kent de aanpassingswet voor de publikatie van de jaarrekening een algemeen geformuleerde verplichting met daarnaast een aantal uitzonderingen. Deze uitzonderingen komen kort gezegd neer op een verplichting tot publikatie van een beknopte balans door kleine ondernemingen (artikel 396); publikatie van een verkorte jaarrekening door middelgrote ondernemingen (artikel 397) en vrijstelling - onder bepaalde voorwaarden - van de publikatieplicht voor bepaalde groepsmaatschappijen (artikel 403). Om frequente wijziging van regiem te voorkomen, bepaalt artikel 398 dat de voorschriften van artikel 396 en 397 pas toepasselijk worden als een rechtspersoon twee achtereenvolgende jaren aan de vereisten voldoet en toepasselijk blijven als een rechtspersoon de twee voorafgaande jaren aan de vereisten voldeed.

De *kleine onderneming* dient o.a. te vermelden het aantal werknemers, het bedrag der lonen, sociale lasten en de pensioenlasten (artikel 382). Het aantal werknemers is van belang niet alleen voor het toepasselijk zijn van uitzonderingsbepalingen van artikel 396 e.v., maar ook voor de toepasselijkheid van andere wettelijke voorschriften. Met name de wet op de ondernemingsraden en de structuurwet. Vgl. op dit punt de beantwoording van

de vragen van het Kamerlid De Graaf (Aanhangsel Handelingen Tweede Kamer 1978-1979, no. 287).

Middelgrote ondernemingen kunnen, als ze niet het bank- of verzekeringsbedrijf uitoefenen en de algemene vergadering niet anders besluit, volstaan met publikatie van een jaarrekening waarvan op de winst- en verliesrekening een aantal posten zijn samengetrokken (artikel 397 lid 3) en segmentatie van de netto-omzet achterwege laten (artikel 397 lid 4). De balans die wordt gepubliceerd mag voorts een aantal vereenvoudigingen bevatten (artikel 397 lid 5). Op deze rechtspersonen is van toepassing de algemene verplichting tot deponering van het jaarverslag en de 'overige gegevens'.

Na het inwerkingtreden van de aanpassingswet zullen coöperatieve verenigingen, onderlinge waarborgmaatschappijen, N.V.'s en B.V.'s altijd één of meer van de onder a, b of c genoemde documenten jaarlijks bij het Handelsregister moeten deponeren.

a. *Een jaarrekening* waarop de dag van vaststelling of van goedkeuring is aangetekend (artikel 394 lid 1). Bij middelgrote ondernemingen mag dit zijn een verkorte jaarrekening cf. artikel 397, en bij kleine ondernemingen een beperkte balans cf. artikel 396. Deponering moet geschieden binnen 8 dagen na vaststelling of goedkeuring (artikel 394 lid 1), doch uiterlijk 7 maanden na het boekjaar dan wel zoveel later als de algemene vergadering verlenging - tot maximaal 11 maanden na het einde van het boekjaar (artikel 58, 101, of 210) - van het opmaken heeft toegestaan (artikel 394 leden 2 en 3). Blijft vaststelling of goedkeuring achterwege, dan dient de door het bestuur opgemaakte jaarrekening te worden gedeponereerd (artikel 394 lid 2). Blijkens het bepaalde in artikel 361 lid 3 moet, indien op de rechtspersoon artikel 393 van toepassing is, ook de door het bestuur opgemaakte jaarrekening zijn gecontroleerd en kan tegen een dergelijke jaarrekening, mits gedeponereerd, ook een procedure worden ingesteld bij de Ondernemingskamer (artikel 1001 lid 1 Wetboek van Rechtsvordering; aldus ook de MvT bij artikel 394).

Tevens moeten worden gedeponereerd het *jaarverslag* als bedoeld in artikel 391 en de lijst van *overige gegevens* als bedoeld in artikel 392. De kleine onderneming is hiervan vrijgesteld (artikel 396 lid 7). Ten aanzien van een aantal van de 'overige gegevens' mag volstaan worden met deponering van de opgave dat deze gegevens ten kantore van de vennootschap ter inzage liggen en een kosteloos afschrift voor een ieder beschikbaar is (artikel 394 lid 4).

b. *Een afschrift van de ontheffing* die door de Minister van Economische Zaken op grond van 'gewichtige redenen' aan de rechtspersoon is verleend terzake van de verplichting tot het opmaken, het overleggen en het vaststellen van de jaarrekening cf. artikel 58, 101 en 210 Boek 2 BW. De deponering van het afschrift moet 'als dan' geschieden; een termijn wordt niet gesteld (artikel 394 lid 5). Het jaarverslag moet in dat geval wel worden uitgebracht, ook een opgave van de 'overige gegevens' moet worden verstrekt, maar deze stukken behoeven, blijkens de bewoordingen van artikel 394 lid 4 eerste volzin, niet te worden gepubliceerd (MvA blz. 21).

- c. *Een verklaring van aandeelhouders* van een groepsmaatschappij dat ze met afwijking van de voorschriften van Titel 8 Boek 2 BW instemmen, tezamen met een *verklaring van hoofdelijke aansprakelijkheid* van de in één der lidstaten van de EG gevestigde moeder of moeders (rechtspersoon of vennootschap in wier jaarrekening de financiële gegevens van de rechtspersoon zijn geconsolideerd) alsmede een afschrift (of verwijzing naar een ander Handelsregister waar dit afschrift is gedeponeerd) van deze *geconsolideerde jaarrekening* (dan wel een afschrift van de balans met toelichting als slechts deze stukken openbaar hoeven te worden gemaakt) *tezamen met de accountantsverklaring* (artikel 403 lid 1 sub g en leden 3 en 4). Deze deponering moet geschieden voor het tijdstip waarop de rechtspersoon cf. artikel 394 tot deponering van de jaarrekening c.a. verplicht zou zijn (artikel 403 lid 6).

Nakoming van de verplichting tot deponering van de onder a. en b. genoemde documenten kan door iedere belanghebbende worden gevorderd (artikel 394 lid 7). Niet-nakoming van de verplichting tot deponering van de onder a. bedoelde jaarstukken is een economisch delict (artikel 1 onder 4e van de wet op de economische delicten) en zal in de toekomst kunnen leiden tot hoofdelijke aansprakelijkheid van bestuurders en beleidsbepalers van N.V.'s en B.V.'s voor de schulden van de rechtspersoon in geval van faillissement (nieuw artikel 138 en 248 Boek 2 BW, Kamerstukken 1980-1981, 16631, zoals voorgesteld bij het zgn. derde wetsontwerp tot bestrijding van misbruik van rechtspersonen).

5. Balans

Het opschrift van afdeling 3 van het wetsontwerp luidt: 'Voorschriften omtrent de balans en de toelichting daarop'. Volgens de MvT (blz. 7) blijkt daaruit dat de rechtspersoon in beginsel de vrijheid heeft de in deze afdeling vereiste gegevens *hetzij in de balans, hetzij in de toelichting* op te nemen. Daarbij wordt echter geattendeerd op de algemene bepalingen van artikel 362 leden 2 en 4 en de nog vast te stellen modellen. Dit houdt ons inziens in dat de toelichting niet mag dienen om allerlei essentiële correcties op de cijfers in de balans aan te brengen.

Uitgangspunt behoort te zijn dat 'zonder raadpleging van de toelichting inzicht kan worden verkregen in de elementen die tot een oordeel over de rentabiliteit, de solvabiliteit en de liquiditeit kunnen leiden. De toelichting dient dan om meer gedetailleerde informatie te verschaffen, om tot dieper inzicht te komen, niet om de cijfers in de balans te corrigeren' (Goudeket, De Toelichting als onderdeel van de jaarrekening, MAB 1967, blz. 438. Vgl. ook ontwerp-Richtlijn van de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) 2.16). Bij de invoering van de WJO werd dat nog een ideaal genoemd, maar tijdens de parlementaire behandeling is er voor gepleit 'de periode waarin de toelichting nog als correctie kan functioneren zo kort mogelijk te doen zijn'. Wel is er van regeringszijde op gewezen dat er 'in bepaalde balansen altijd posten blijven ten aanzien waarvan in de toelichting een zgn. cor-

rectie op de waardering wordt gegeven' (Handelingen Tweede Kamer 1969-1970, blz. 2872/2873, 2911, 2916/2917, 2924).

In artikel 9 van de WJO was nog bepaald: 'De mededeling van de gegevens bedoeld in deze afdeling geschiedt in de balans of in de toelichting'. Thans - twaalf jaar na invoering van de WJO - mag ons inziens wel uitdrukkelijk de eis worden gesteld dat de toelichting alleen dan correcties op de balanscijfers mag bevatten als deze gegevens niet in de balans zelf kunnen worden verwerkt zonder de weergave van een getrouw beeld geweld aan te doen. In de MvA bij het ontwerp-aanpassingswet is in dit verband opgemerkt dat de 'waardering' van de posten geschiedt in de balans, niet in de toelichting (Kamerstukken 16326, nr. 8, blz. 10).

Een voorbeeld van een voorschrift waaraan het beste kan worden voldaan door vermelding van de gegevens in de toelichting, biedt artikel 368. Het verloop van elk der posten, behorende tot de vaste activa, gedurende het boekjaar moet volgens het eerste lid van dit artikel in een sluitend overzicht worden weergegeven. Dergelijke gegevens behoren in de toelichting te worden opgenomen; aldus reeds voor het huidige recht: Hof Amsterdam 20 januari 1977; bevestigd HR 17 januari 1979, NJ 1979, 373; Douwe Egberts. Aan het bepaalde in het tweede lid van dit artikel (vermelding van de som der herwaarderingen die betrekking hebben op de activa die aanwezig zijn op de balansdatum en van de som der afschrijvingen en waardeverminderingen op de balansdatum) hoeft niet te worden voldaan indien de herberekening van deze posten 'slechts ten koste van onevenredige uitgaven of tijdverlies' kan worden verricht. In dat geval mag worden volstaan met vermelding van die gegevens vanaf het boekjaar waarin de bepalingen van de aanpassingswet van toepassing worden (artikel X lid 2).

Van de mogelijkheid om in het nationale recht te bepalen dat een aantal categorieën *immateriële activa* in de balans kunnen worden opgenomen (artikel 9 van de richtlijn), is door de wetgever gebruik gemaakt. De in het oude artikel 317 genoemde posten zijn overgenomen en zelfs nog enigszins uitgebreid. Ook kosten verbonden aan de uitgifte van aandelen en kosten van onderzoek en ontwikkeling mogen worden geactiveerd (artikel 365 lid 1 sub a en b). Worden deze posten opgenomen, dan eist de wet dat ze worden toegelicht (artikel 365 lid 2), bovendien moet een gebonden reserve aan de passiefzijde worden opgenomen (artikel 365 lid 3).

In de MvT wordt opgemerkt dat de immateriële activa wegens hun moeilijk grijpbare waarde met een zeker wantrouwen plegen te worden bejegend. 'Het achterwege laten van activering zal niet zelden de voorkeur verdienen'. Goodwill, industriële en intellectuele eigendomsrechten en know-how, alsmede concessies en vergunning mogen slechts worden opgevoerd als ze van derden 'anders dan om niet' zijn verkregen (artikel 365 lid 4). De betaalde prijs is de hoogste waarvoor ze op de balans mogen worden opgenomen (artikel 385 lid 4). Wijkt de werkelijke waarde daarvan af dan zijn de algemene bepalingen inzake waardering en resultaatbepaling van toepassing (zie no. 7).

Artikel 366 schrijft voor hoe de *materiële vaste activa* op de balans moeten worden uitgesplitst. Volgens de MvT bij dat artikel is voor activering op de balans niet beslissend of deze zaken 'eigendom van de rechtspersoon zijn,

maar of zij aan deze voor de bedrijfsuitoefening ter beschikking staan en de rechtspersoon daarvoor risico loopt'. Voor vermelding van deze posten is dus de economische en niet de juridische eigendom beslissend (aldus ook Ontwerp-Richtlijnen RJ 1.105 en 2.02; vgl. hierover Schoonderbeek in de bundel De jaarrekening en de Vierde EG-Richtlijn, Deventer 1981, blz. 7). Het belangrijkste verschil tussen economisch en juridisch eigendom is dat in principe alleen de objecten waar juridisch eigendom op rust voor verhaal van schulden in aanmerking komen (vgl. Slagter, R. M. Themis 1976, blz. 310 en Van Mourik in de bundel Economisch Eigendom, Deventer 1981, blz. 63). Reeds op grond van de eis dat inzicht moet worden gegeven in de solvabiliteit (artikel 362 lid 1) moet ons inziens in de toelichting aangegeven worden welke activa geen verhaalsobject zijn. Artikel 366 lid 2 bepaalt dat als de rechtspersoon op de materiële vaste activa slechts een beperkt zakelijk of persoonlijk duurzaam genotsrecht heeft dit moet worden vermeld. Dit geldt ons inziens eveneens voor de andere activa. Men denke in dit verband niet alleen aan gebouwen die op erfpachtgrond staan (beperkt zakelijk recht) en huurkoop en finance lease (persoonlijk recht), maar ook aan goederen (bijv. voorraden) waarvan de eigendom tot zekerheid is overgedragen of waarvan de eigendom (bijv. grondstoffen) door de leverancier is voorbehouden. Tenslotte kan men nog denken aan de situaties waar de onderneming als directeur/aandeelhouder van een N.V. of B.V. het beheer voert over de goederen die juridisch aan zijn of haar echtgeno(o)t(e) in eigendom toebehoren.

De wet introduceert in artikel 362 lid 2 jo. artikel 367, in navolging van de richtlijn, de term *financiële vaste activa*. Daartoe behoren o.a. aandelen in, en vorderingen op deelnemingen en groepsmaatschappijen. Gegevens omtrent voorschotten en leningen aan bestuurders en commissarissen moeten (cf. artikel 43 lid 1 sub 13 van de richtlijn) in de toelichting worden vermeld (artikel 383 lid 2). De wet eist, in afwijking van de richtlijn, bovendien afzonderlijke vermelding van vorderingen op, en schulden aan leden c.q. houders van aandelen op naam (artikel 367 sub f, artikel 370 lid 1 sub e en artikel 375 lid 1 sub j).

Deze bepalingen zijn vooral van belang voor de jaarrekening van de coöperatie, de onderlinge waarborgmaatschappij en de B.V. De gegevens zijn, aldus de toelichting, voor de beoordeling van de vorderingen en schulden uit een oogpunt van solvabiliteit en liquiditeit van de rechtspersoon dikwijls van belang. Vermelding van deze gegevens heeft uiteraard het meeste effect als ze voor derden toegankelijk zijn; hetgeen bij middelgrote en kleine ondernemingen blijkens de regeling van artikel 396 lid 3 en 397 lid 5 nu juist niet geval zal zijn.

De voorschriften voor de verantwoording van *eigen aandelen* in de jaarrekening zijn niet alleen als gevolg van de 4e, maar waren al eerder krachtens de 2e Europese Richtlijn gewijzigd. Het oude artikel 326 lid 1 sub c eiste vermelding van de nominale waarde van de ingekochte (niet-ingetrokken) aandelen en van het bedrag waarvoor ze in de balans waren opgenomen. In principe kon dat door activering, maar ook als aftrekpost onder het eigen vermogen. In de praktijk bestonden aanzienlijke verschillen in rubricering en waardering van deze aandelen (Weima, Actie en reactie rond de jaarrekening, Leiden 1975, blz. 269 e.v.).

De aanpassingswet 2e Richtlijn schrijft voor dat het nominaal gestorte bedrag van de aandelen die een N.V. of een B.V. zelf houdt (daaronder begrepen de aandelen waarvan de rechtspersoon de certificaten houdt) in de jaarrekening zichtbaar in mindering wordt gebracht op het gestort kapitaal. Activering was dus sedert 1 september 1981 niet meer toegestaan. Het aantal, de soort en het nominale bedrag van de eigen aandelen moest worden vermeld, alsmede nadere gegevens omtrent de in het boekjaar verworven en vervreemde eigen aandelen (oud artikel 326 leden 2, 3 en 4). Een N.V. moest in haar jaarrekening tevens vermelden aantal, soort en nominaal bedrag van de aandelen in haar kapitaal die worden gehouden door meerderheidsdeelnemingen (oud artikel 98d lid 8).

In de aanpassingswet 4e Richtlijn zijn deze voorschriften gewijzigd en aangevuld. De verkrijgingsprijs c.q. de boekwaarde van de eigen aandelen en certificaten daarvan moet op het eigen vermogen in mindering worden gebracht (artikel 373 lid 3). De waarde die wordt toegekend aan het belang in een dochtermaatschappij moet worden verminderd met de waarde van de aandelen in de rechtspersoon die deze dochtermaatschappij houdt. De waarde is de verkrijgingsprijs of - indien ze de aandelen al hield voor het tijdstip waarop ze dochtermaatschappij werd - de boekwaarde (artikel 385 lid 5). In de toelichting bij de jaarrekening dient vermeld te worden op welke post van het eigen vermogen de waarde van de eigen aandelen in mindering is gebracht. Voorts dient te worden vermeld de eindstand en de gegevens over het verloop van de eigen aandelen of de certificaten daarvan die de rechtspersoon of een dochtermaatschappij houdt (artikel 378 lid 2). Een N.V. moet bovendien vermelden van iedere verwerving en vervreemding het aantal, het nominale bedrag, de overeengekomen prijs en de reden van de verwerving (artikel 378 lid 3) alsmede aantal, soort en nominaal bedrag van de eigen aandelen die zij in pand houdt of door haar of door een dochtermaatschappij worden gehouden met het oog op de overdracht aan werknemers (artikel 378 lid 4 vgl. over deze kwesties Beckman, MAB 1982, no. 5, blz. 204-212 en Wessel, De N.V. 1983, blz. 110-112).

Artikel 369 geeft voorschriften omtrent de splitsing van *voorraden* en artikel 370 omtrent de splitsing van *vorderingen*. De ontheffingsmogelijkheid waarin de oude artikelen 322 lid 2 en 323 lid 2 voorzien, zal - omdat de 4e richtlijn een dergelijke ontheffing niet kent - vervallen.

Van de mogelijkheid die de richtlijn biedt (artikel 20 lid 2) om naast *voorzieningen* voor risico's en verplichtingen die op de balansdatum vast staan, of waarschijnlijk zijn, ook toe te staan dat voorzieningen worden gevormd voor toekomstige kosten, die hun oorsprong hebben in het boekjaar, of nog eerder, heeft de wetgever gebruik gemaakt. Echter met dien verstande, dat het slechts mag gaan om kosten welke in het eerstvolgend boekjaar zullen worden gemaakt (artikel 374 lid 1 sub c).

In artikel 375 lid 1 sub f en g wordt evenals ten aanzien van de vorderingen (zie hierboven) de eis gesteld dat de *schulden aan groepsmaatschappijen* en aan deelnemingen apart worden vermeld. Ook belastingschulden (waarvan aanslagen zijn opgelegd of zijn te verwachten) en schulden terzake van premies voor de sociale verzekeringen dienen afzonderlijk te worden opgenomen (artikel 375 lid 1 sub h). Voor belasting- en premieschulden van een

derde waarvoor de rechtspersoon hoofdelijk aansprakelijk kan zijn krachtens artikel 16a e.v. Coördinatiewet Sociale Verzekering, resp. artikel 32a e.v. Wet op de loonbelasting en artikel 41a Wet op de omzetbelasting (deze bepalingen zijn ingevoegd bij de eerste wet ter bestrijding van misbruik van rechtspersonen, de zgn. wet keten-aansprakelijkheid) zal, tenzij voor dat doel reeds een geblokkeerde bankrekening is geopend of een waarborgfonds is opgericht, in de jaarrekening van de rechtspersoon wellicht een voorziening moeten worden opgenomen (zie over deze kwestie T. J. M. van Berge Henegouwen, TVVS 1983 blz. 225-231).

Alle categorieën schulden moeten worden gesplitst in die met een looptijd van ten hoogste 1 jaar, van 1-5 jaar en van meer dan 5 jaar (artikel 375 lid 2). Ten behoeve van het inzicht in de liquiditeit en de solvabiliteit dat artikel 362 eist moeten, indien financieringsovereenkomsten zijn gesloten waarbij verschillende ratio's zijn afgesproken, deze ratio's in de jaarrekening worden vermeld en worden aangegeven hoe deze berekend worden; Hof Amsterdam 31 mei 1979, NJ 1980, 630 (Pakhoed).

Artikel 376 schrijft voor dat garantieverplichtingen die op de rechtspersoon rusten, moeten worden vermeld voorzover niet reeds op de balans een voorziening is opgenomen. Garanties ten behoeve van groepsmaatschappijen moeten weer afzonderlijk worden vermeld.

6. Winst- en verliesrekening

De richtlijn bevat een viertal modellen voor de resultatenrekening. De wetgever heeft gemeend deze ruime keuze niet te moeten beperken; 'alle kunnen bedrijfseconomisch aanvaardbaar worden geacht', aldus de MvT. De modellen zullen bij AMvB worden vastgesteld (zie hiervoor no. 4). In de aanpassingswet wordt volstaan met een opsomming van de posten die in de winst- en verliesrekening moeten voorkomen. Artikel 377 lid 1 geeft de hoofdindeling van de resultatenrekening: de gewone en de buitengewone baten en lasten, belasting en netto resultaat. Het 2e lid geeft een keuze in verdere uitsplitsing hetzij volgens lid 3 hetzij volgens lid 4. Er moet, aldus de MvT, gelet op het inzicht dat de jaarrekening dient te geven (artikel 362), gekozen worden voor de opstelling die 'het beste past bij de aard van het bedrijf'. Aangenomen kan worden dat de uitsplitsing naar kostensoorten volgens lid 3 in het algemeen geëigend is voor bedrijven die goederen produceren en die van lid 4 voor dienstverlenende bedrijven. Wordt voor deze laatste uitsplitsing gekozen, dan dienen lonen en sociale lasten in de toelichting te worden vermeld (artikel 382). Kleinere bedrijven die niet de rechtsvorm van de N.V. hebben, kunnen een aantal posten samentrekken (artikel 396 lid 4; zie hierboven no. 4).

Artikel 362 lid 5 schrijft voor dat baten en lasten van het boekjaar in de jaarrekening opgenomen moeten worden, onverschillig of zij tot ontvangsten of uitgaven in dat boekjaar hebben geleid. Op de periodetoerekening van kosten en opbrengsten gaan wij nader in onder no. 7. Artikel 377 lid 5 eist bij de vermelding van de baten en lasten van financiële activa afzonderlijke vermelding van die uit groepsmaatschappijen.

Voor de opstelling van de winst- en verliesrekening zijn behalve de algemene bepalingen van de afdelingen 1 en 2 en de bijzondere voorschriften van afdeling 4, ook diverse bepalingen uit de daarop volgende afdelingen van belang. Bijvoorbeeld artikel 380 uit afdeling 5 (Bijzondere voorschriften omtrent de toelichting). In dat artikel wordt de materie geregeld van het oude artikel 335 lid 2: het segmentatie-voorschrift voor ondernemingen die op verschillende markten werkzaam zijn (zie over de praktijk van dit voorschrift Beckman en Van Rijn, TVVS 1979, blz. 193-200). De regeling is op een aantal punten gewijzigd. Niet langer wordt gesproken van verschillende goederen en diensten; uitsplitsing is afhankelijk van de vraag of het bedrijf van de rechtspersoon is afgestemd op werkzaamheden in verschillende bedrijfstakken. In dezelfde richting ging ook het arrest Hof Amsterdam 26 juni 1980, MAB 1981, blz. 582 (Gero).

Omdat de richtlijn zulks niet voorschrijft en naar verwachting de andere lid-Statens ook niet zullen doen, zal uitsplitsing van het resultaat niet langer zijn vereist. Voldoende is dat inzicht wordt gegeven in de mate waarin de onderscheiden werkzaamheden tot de netto-omzet hebben bijgedragen. Wel zal, in tegenstelling tot de regeling in het oude artikel 335 (zie Hof Amsterdam 3 april 1980, MAB 1981, blz. 519; HAL), dit inzicht 'met behulp van cijfers' moeten worden gegeven. Tenslotte zal - ook dit is een uitbreiding van het oude artikel 335 - een overeenkomstige splitsing moeten plaatsvinden naar geografische markten (artikel 380 lid 2). Voor de vraag wat daaronder moet worden verstaan, verwijst de MvT bij artikel 380 van het wetsontwerp naar de ontwerp-beschouwingen van de RJ IV B2, alinea 33. Indien gegronde vrees bestaat dat door de segmentatie ernstig nadeel kan ontstaan, is ontheffing mogelijk (artikel 380 lid 3 jo. artikel 379 lid 4). Zie over deze bepalingen Krens, De N.v. 1982, blz. 120.

7. Grondslagen van waardering en van bepaling van het resultaat

In het Nederlandse spraakgebruik wordt voor deze grondslagen doorgaans de term 'waarderingsgrondslagen' gehanteerd, hetgeen onbedoeld tot effect heeft dat de aandacht primair op de waardering van activa en passiva wordt gericht. Ook in de aanpassingswet zelf wordt meer plaats ingeruimd voor de balansposten dan voor het resultaat. Om enig tegenwicht te geven zullen wij in het hiernavolgende de 'grondslagen van bepaling van het resultaat' centraal stellen. Daarbij zullen wij achtereenvolgens ingaan op:

- de prijsgrondslag voor waardering en resultaat
- de keuze om vermogensmutaties al dan niet via het resultaat te verantwoorden
- de periodotoerekening van winsten en verliezen
- de behandeling van deelnemingen.

Het samenstel van algemene doelbepalingen in artikel 362 lid 1-4 is bepalend voor de keuze van de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling. Conform heersende conventie mag als prijsgrondslag voor waardering en resultaatbepaling daarbij (slechts) worden gekozen uit enerzijds de

verkrijgings- of vervaardigingsprijs en anderzijds de actuele waarde, voorzover het de materiële en financiële vaste activa en de voorraden betreft. De wetgever is niet gezwicht voor het streven van de RJ, daarin gesteund door de fractie van de VVD in de Tweede Kamer, om deze keuze te vervangen door het vereiste vermogen en resultaat op beide grondslagen te tonen, met dien verstande dat de toelichting de uitkomst zou moeten weergeven van de in balans en winst- en verliesrekening niet gehanteerde grondslag (zie Voorlopig Verslag pag. 3 en 4.). Het voert te ver op deze plaats in te gaan op de argumenten die door de RJ zijn aangevoerd en op de reactie daarop in de MvA (zie ook Wessel in De NV 1982 pag. 81 e.v.). Zoals in de MvA (pag. 12) wordt betoogd is de door de RJ bepleite 'tweesporigheid' bij de wet ook niet verboden. Afgewacht kan derhalve worden of deze methode in de praktijk de facto ingang zal vinden.

Belangrijker is intussen de vraag of toepassing van verkrijgings- of vervaardigingsprijs (historische kosten) onder alle omstandigheden kan worden verdedigd met een beroep op het inzicht, dat de jaarrekening ingevolge artikel 362 lid 1 dient te geven. In het oorspronkelijke wetsontwerp leek artikel 384 lid 5 2e volzin op die vraag althans een begin van een antwoord te geven: Deze bepaling vereiste immers toepassing van actuele waarde indien het inzicht door waardering op een lagere (historische) waarde 'in ernstige mate wordt geschaad'. Het tumult dat hierdoor ontstond is vermakelijk en leerzaam. Velen, waaronder de RJ, concludeerden dat hierdoor ten principale sprake zou zijn van verplichte toepassing van actuele waarde, anderen beschouwden de bepaling als een dode letter, geschreven voor een situatie die 'zich principieel nimmer kan voordoen' (Wessel t.a.p. pag. 83). De protesten zijn verstomd, hoewel de MvA duidelijk maakt dat met de formulering van artikel 384 lid 1 niet iets anders wordt beoogd dan met het gewraakte voorstel was bedoeld. Het woord is nu aan de rechter (MvA pag. 13). Wij achten het intussen niet zonder betekenis, dat in deze discussie niemand heeft voorgesteld een spiegelbeeld-bepaling op te nemen, inhoudende dat toepassing van historische kosten wordt voorgeschreven ingeval actuele waarden het inzicht dat de jaarrekening behoort te geven ernstig zouden schaden. Blijkbaar staan actuele waarden boven en historische kosten onder verdenking als het gaat om het geven van inzicht!

Nadere regels zullen worden gesteld voor de toepassing van actuele waarde bij AMvB. In de MvA (pag. 16) was in het vooruitzicht gesteld dat daarin enig tegenwicht zou worden gegeven tegen de eenzijdige aandacht in de aanpassingswet voor de *balans*waardering tegen actuele waarde. De AMvB zou mede ingaan op 'vragen omtrent de toelaatbaarheid van het z.g. gearing-adjustment en de vermindering van de herwaarderingsreserve met de latente belastingen'.

Wessel (De N.V. 1983 pag. 117) laat ons weten, dat de AMvB aan deze vraagstukken geen aandacht zal besteden. Dit zou niet meer nodig zijn, nu de - bij tweede Nota van Wijziging - vastgestelde tekst van artikel 390 lid 3 de minimum stand bepaalt van de herwaarderingsreserve overeenkomstig artikel 33 lid 3 van de 4e Richtlijn. De rechtspersoon is vrij iedere grondslag te kiezen voor de resultaatbepaling, mits daardoor de omvang van de

herwaarderingsreserve niet onder dit minimum zakt. Blijkens de Nota naar aanleiding van het Eindverslag (pag. 10) is dit minimumbedrag per activum gelijk aan wat nog in de herwaarderingsreserve is opgenomen als gevolg van herwaardering van een nog aanwezig actief, verminderd met de afschrijvingen daarop, en eventueel verminderd met het deel dat daarvan als latente belastingverplichting is opgevoerd.

Indien de onderneming ten volle gebruik zou wensen te maken van de vrijheid die de regeling biedt zou derhalve jaarlijks uit de herwaardering een bedrag kunnen vrijvallen gelijk aan het verschil tussen de afschrijvingen op basis van actuele waarde en die op basis van historische kosten. Dit zou de facto betekenen, dat bij toepassing van actuele waarde in de balans de resultaatbepaling tegen historische kosten kan plaatsvinden. Toepassing van een z.g. gearing-adjustment is a fortiori niet in strijd met de wet.

Behalve terzake van de vermogensmutaties wegens herwaardering tot actuele waarde, waarvan hiervoor sprake was, doet het dilemma *'rechtstreekse vermogensmutatie of via het resultaat'* zich ten aanzien van andere posten evenzeer voor. In de Angelsaksische literatuur is dit vraagstuk bekend als de keuze tussen het 'all inclusive' resp. 'current operating' income. Voor een nadere beschouwing hieromtrent wordt verwezen naar de annotatie van Bak en Grosheide bij het HBG-arrest van de Ondernemingskamer (Hof Amsterdam 4 februari 1982, TVVS 1982 blz. 309/310). Een stellige algemene uitspraak hieromtrent treffen wij in de aanpassingswet niet aan. Wel bepaalt artikel 387 lid 5 uitdrukkelijk dat waardeverminderingen van activa, dus ook buitengewone waardeverminderingen, voorzover zij niet aan de herwaarderingsreserve worden onttrokken, ten laste van het resultaat worden gebracht. Bij gebrek aan een algemene (beginsel) uitspraak blijft het onzeker of deze bepaling analoog van toepassing is op te treffen voorzieningen en bijzondere baten. Zo staat bijvoorbeeld de RJ op het standpunt dat pensioenvoorzieningen in bepaalde omstandigheden ten laste van het vermogen kunnen worden gevormd, terwijl een bate ten gevolge van het prijsgeven van rechten door crediteuren in het kader van financiële reorganisatie buiten het resultaat om aan het vermogen kan worden toegevoegd (Richtlijn, Hoofdstuk 2.10, alinea 108).

Het onttrekken van waardeverminderingen aan de herwaarderingsreserve mag uiteraard niet op gespannen voet staan met het inzicht dat de winst- en verliesrekening behoort te geven. Zo behoort de periodieke afschrijving in de winst- en verliesrekening thuis; deze kan niet worden gecompenseerd met waardestijgingen van dezelfde activa in dezelfde periode (vgl. Richtlijnen RJ, Hoofdstuk 2.02, alinea 217).

Waardeverminderingen van voorraden en buitengewone afboekingen van vaste activa kunnen slechts ten laste van de herwaarderingsreserve worden gebracht voorzover er voldoende 'ruimte' is. Deze ruimte moet worden afgemeten aan de minimum-omvang van de herwaarderingsreserve zoals hiervoor weergegeven. Tegen het terugnemen van eerder geboekte herwaardering bij latere waardevermindering van hetzelfde actief zal in het algemeen geen bezwaar bestaan. Ook kan het aanvaardbaar zijn waardevermindering in een bepaalde groep van activa (voorraden, machines) in

mindering te brengen van voor diezelfde groep eerder gevormde herwaardering, uiteraard met inachtneming van de bovenvermelde minimumstand van de herwaarderingsreserve. Bij een minder duidelijk verband tussen de activa waarvoor de herwaardering destijds was gevormd en de in waarde verminderde activa verdient het ons inziens de voorkeur de waardevermindering ten laste van de winst- en verliesrekening te brengen. Indien echter in dezelfde periode voldoende 'ruimte' in de herwaarderingsreserve aanwezig is, staat het de rechtspersoon vrij daaruit een overeenkomstig bedrag te laten vrijvallen. Het uiteindelijk effect op het saldo winst of verlies is in dat geval gelijk aan dat van een afboeking van de herwaarderingsreserve, maar de specificatie van de winst- en verliesrekening geeft dan het vereiste inzicht.

Dit standpunt bouwt voort op de overwegingen die worden gegeven in de Nota naar aanleiding van het Eindverslag (pag. 3). Daar is aan de orde het bij de Tweede nota van wijziging laten vervallen van het vereiste de herwaardering te splitsen naar categorieën activa.

Deze overwegingen luiden: 'Handhaving van het voorschrift zou voorkomen dat verliezen op één categorie activa buiten de winst- en verliesrekening om worden afgeboekt op reserves, ontstaan door herwaardering van andersoortige activa. In het bijzonder zou dit voorkomen dat verliezen ten gevolge van waardevermindering van voorraden worden gemaskeerd. Zoals op de wijziging van artikel 390 bij de Tweede nota van wijziging zal worden toegelicht bestaat geen eenstemmigheid over het doel en de vereiste omvang van de herwaarderingsreserve. Deze reserve kan groter zijn dan het ingevolge de richtlijn voor te schrijven minimum en juist dan rijzen bezwaren tegen de onderverdeling. Daarom verdient het de voorkeur voorshands niet verder te gaan dan de richtlijn verlangt. Wetenschap en praktijk zijn dan in de gelegenheid tot het verder ontwikkelen van regels binnen de grenzen van artikel 362, lid 1, zoals dat door de rechter zal worden uitgelegd.' Wij zijn van oordeel dat waardeverminderingen worden gemaskeerd, indien zij worden afgeboekt van herwaarderingsactiva die met de desbetreffende activa geen duidelijk verband houden; het laten vervallen van het voorschrift de herwaardering per categorie activa te splitsen is dan ook geen vrijbrief voor dergelijke afboekingen.

Zich baserend op het algemene vereiste van voorzichtigheid schrijft de aanpassingswet in artikel 384 lid 2 een zodanige *periodetoerekening* voor dat winsten slechts worden opgenomen in de winst- en verliesrekening voor zover zij op de balansdatum zijn verwezenlijkt. 'Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het boekjaar, worden in acht genomen, indien zij voor het opmaken van de jaarrekening zijn bekend geworden'. Men hoede zich echter voor eenzijdige en te rigoureuze toepassing van deze grondslagen. De MvT (pag. 21) waarschuwt, dat '... dit niet tot overvoorzichtigheid mag leiden, die vorming van stille of geheime reserves tot gevolg heeft: aldus zou immers de getrouwheid van het beeld van vermogen en resultaat in het gedrang komen, de eerste norm waaraan de jaarrekening moet voldoen'. Het gaat derhalve bij de toepassing van voorzichtigheid steeds om een afweging, niet om een absolute norm. Toe-

gespitst op de winst- en verliesrekening betekent dit, dat voorzichtigheid de getrouwe weergave van het bedrijfsresultaat over de betrokken periode niet in de weg moet staan.

Deze getrouwe weergave vereist onder meer een bestendig toegepaste keuze van het moment van 'verwezenlijking', doorgaans aangeduid als het realisatiebeginsel. De RJ acht in het algemeen het moment van 'verkoop en levering' bepalend (Hoofdstuk 2.15), daarmee onder andere de toepassing van de economische voorraad bij de resultaatbepaling uitsluitend. Wel aanvaardbaar acht de RJ winstneming op werken in uitvoering naar gelang het werk vordert. (Vergelijk ook Hof Amsterdam, 8 januari 1981 MAB 1981 blz. 678 e.v.; Ogem I). De MvT (pagina 21) betoogt dat zulks in strijd zou zijn met de 4e Richtlijn, omdat hiertoe waardering van (een deel van) het onderhanden werk tegen opbrengstwaarde - dus in strijd met artikel 384 lid 1 - noodzakelijk zou zijn.

Niettemin wil de wetgever deze methode niet verbieden en wordt gesuggered in voorkomende gevallen met een beroep op artikel 362 lid 4 van dit detailvoorschrift af te wijken. Een groot bezwaar voor de praktijk achten wij intussen, dat in dat geval een en ander met redenen omkleed in de toelichting moet worden vermeld. In de gevallen dat naar rato van de voortgang van het werk termijnbetalingen worden ontvangen verdient het dan ook de voorkeur winstneming naar mate het werk vordert toe te passen door de als gerealiseerd beschouwde winst uit deze termijnbetalingen ten gunste van het resultaat te brengen. De waardering van het onderhandenwerk op de balans kan dan overeenkomstig artikel 384 lid 1 geschieden.

In ieder geval blijkt, dat ook de wetgever onder 'verwezenlijking' of realisatie niet per se verstaat: na voltooiing van de transactie door (juridische) levering.

Ingevolge artikel 389 lid 1 is het *resultaat op deelnemingen* in de jaarrekening van de deelnemende rechtspersoon gelijk aan het aandeel van die rechtspersoon in het resultaat van de deelneming, ongeacht of dit wordt uitgekeerd.

Behalve dit aandeel in het resultaat leiden herwaardering, dividend en overige onttrekkingen, alsmede stortingen tot overeenkomstige wijzigingen in de waardering van de deelneming. Tegenover per saldo ingehouden winst (resultaat minus dividend) dient een wettelijke reserve te worden gevormd. De bepalingen omtrent de grondslagen met betrekking tot deelnemingen worden gecompleteerd door het voorschrift hoe de 'eerste boekwaarde' te bepalen. In beginsel is dit de 'netto-vermogenswaarde' (intrinsieke waarde). Uitsluitend indien deze - bijvoorbeeld bij minderheidsdeelnemingen - niet kan worden bepaald mag de verkrijgingsprijs - eventueel na aftrek van waardeverminderingen - worden gehanteerd.

8. Jaarverslag en 'overige gegevens'

Het *jaarverslag* moet worden uitgebracht door het bestuur van de rechtspersoon. De oude wet (artikel 137 en 247) gaf geen voorschriften omtrent de inhoud van het jaarverslag dan alleen dat daarin het bestuur verslag

moest uitbrengen omtrent de zaken van de vennootschap en het gevoerde bestuur. De nieuwe bepaling van artikel 391 lid 1 is iets scherper geformuleerd: 'Het jaarverslag geeft een getrouw beeld omtrent de toestand op de balansdatum en de gang van zaken gedurende het boekjaar'. Voorts wordt in lid 2 de verplichting opgelegd om in het jaarverslag ook mededeling te doen omtrent werkzaamheden op het gebied van onderzoek en ontwikkeling en inlichtingen te geven 'omtrent gebeurtenissen van bijzondere betekenis, die na het einde van het boekjaar hebben plaatsgevonden'. Ook elders kent de wet betekenis toe aan gebeurtenissen na balansdatum. Bijvoorbeeld bij de omschrijving in artikel 384 lid 2 van het voorzichtigheidsbeginsel: 'Verliezen en risico's, die hun oorsprong vinden voor het einde van het boekjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening zijn bekend geworden'. Voorts moet bij de vaststelling van de jaarrekening rekening gehouden worden met hetgeen sedert het opmaken van de jaarrekening is gebleken voorzover dat onontbeerlijk is voor het inzicht dat de jaarrekening behoort te geven. Blijkt, nadat de jaarrekening is vastgesteld en goedgekeurd, dat ze ernstig tekort schiet in het geven van dat inzicht, dan moeten leden of aandeelhouders worden geïnformeerd en een, van een accountantsverklaring voorziene, mededeling daaromtrent bij het handelsregister worden gedeponereerd (artikel 362 lid 6).

Ook artikel 392 lid 1 sub i geeft een voorschrift omtrent gebeurtenissen na balansdatum die belangrijke financiële gevolgen hebben. Artikel 374 eist opname van een voorziening voor te verwachten risico's of verliezen. Als deze echter op de balansdatum redelijkerwijs niet voorzienbaar waren en derhalve niet in de jaarrekening zijn verwerkt, dan moeten ze worden medegedeeld onder de categorie 'overige gegevens'. Zie over deze kwesties Krens, De N.V. 1979, blz. 131 e.v. en de Meningsuiting NIvRA, Gebeurtenissen na balansdatum, september 1981, alsmede de naar aanleiding van de daarin aanbevolen 'bevestiging bij de jaarrekening' gevoerde polemiek tussen de redactie van De N.V. en de voorzitter van het NIvRA in De N.V. 1981, blz. 149-151 en 1982, blz. 21-24, waarover ook Vecht, De N.V. 1982, blz. 145 e.v.

Het jaarverslag dient volgens artikel 46 lid 2 sub b van de richtlijn ook enige prospectieve informatie te verschaffen. Om te voorkomen dat het bestuur met nietszeggende algemeenheden volstaat, voegt de aanpassingswet daaraan toe, dat - voorzover gewichtige belangen zich daartegen niet verzetten - in het bijzonder aandacht besteed moet worden aan 'de investeringen, de financiering en de personeelsbezetting en aan de omstandigheden waarvan de ontwikkeling van de omzet en van de rentabiliteit afhankelijk is' (artikel 392 lid 2; dezelfde eisen stelt artikel 8 lid 2 van het nieuwe Fondsenreglement aan het emissieprospectus).

Bij hen, die direct of indirect betrokken zijn bij het opstellen van jaarrekeningen, bestaat vaak grote terughoudendheid bij het geven van toekomstgerichte informatie. Dit met het oog op allerlei ongewenste neven-effecten die daarvan het gevolg kunnen zijn (vgl. het rapport van de commissie vennootschapsrecht, gepubliceerd als nummer 6 van de Kamerstukken bij het ontwerp-aanpassingswet 1980-1981, 16326). Het bepaalde in artikel 391 lid 2 moet dan ook worden gezien als een eerste, voorzichtige aanzet tot regelgeving. In de MvA wordt daarbij opgemerkt dat men zich bij de nako-

ming van dit voorschrift kan richten naar hetgeen thans reeds goede praktijk is in jaarverslagen. Zie omtrent de tot nu toe gevolgde praktijk Hoofdstuk 3 van het proefschrift van Van der Meer, Enige beschouwingen omtrent prognoses in het jaarverslag en de certificeerbaarheid daarvan, Leiden 1981, waarvan een korte samenvatting is opgenomen in MAB 1982, blz. 236-241. Over de betrouwbaarheid van winst- en omzetprognoses wordt verschillend gedacht. Vgl. naast het boek van Van der Meer bijvoorbeeld het onderzoek van Klaassen en Schreuder, De voorspelbaarheid van omzetten en winsten, Leiden 1982. Zie voorts Bak, De N.V. 1979, blz. 8-12, alsmede Bosman, De accountant en toekomstverwachtingen, MAB 1982, blz. 332-342.

Afdeling 8 van de nieuwe titel 8 Boek 2 BW bevat een opsomming van 'overige gegevens' die door het bestuur aan de jaarrekening en het jaarverslag moeten worden toegevoegd. Voor een deel gaat het om gegevens die reeds onder de oude wet in (de toelichting bij) de jaarrekening moesten worden vermeld of aan de jaarrekening moesten worden toegevoegd. Dit geldt voor de gegevens die bedoeld worden in artikel 392 lid 1 sub a, b, c, e en g, te weten: de accountantsverklaring (artikel 314 lid 2), een opgave van de bestemming van de winst, c.q. verwerking van het verlies met vermelding van statutaire bepalingen daaromtrent (artikel 314 lid 1), namen van de houders van prioriteitsaandelen (artikel 326 lid 2 sub d) en de zakelijke inhoud van zgn. 'bezwarende overeenkomsten' (artikel 95 lid 2 en artikel 206 lid 2). Voor een ander deel gaat het om nieuwe voorschriften, zoals een weergave van de statutaire regeling van de bijdrage in tekorten van coöperaties of onderlinge waarborgmaatschappijen, en de hierboven reeds genoemde opgave van belangrijke financiële gebeurtenissen die na het einde van het boekjaar hebben plaatsgevonden (artikel 392 lid 1 sub d en i).

Aan de 'overige gegevens' moeten, zoals we hierboven (no. 3) al hebben vermeld, ook worden toegevoegd de jaarstukken van dochtermaatschappijen van de rechtspersoon, die niet zijn opgenomen in de toelichting bij de jaarrekening van de rechtspersoon; 'tenzij vermelding van deze gegevens van te verwaarlozen betekenis is voor het door de rechtspersoon te verschaffen inzicht, bedoeld in artikel 362 lid 1'. Deze laatste zin van artikel 392 lid 1 sub h lijkt te suggereren, dat aan de eis tot het verschaffen van het in artikel 362 lid 1 bedoelde inzicht zou kunnen worden voldaan door gegevens onder te brengen bij de 'overige gegevens'. Deze suggestie lijkt ons niet juist; datgene wat noodzakelijk is voor het inzicht dat de jaarrekening behoort te geven moet worden opgenomen in de jaarrekening (de balans, de winst- en verliesrekening en de toelichting); het jaarverslag en de overige gegevens behoren daar niet toe.

De accountant wordt ook een controlerende taak toegekend ten aanzien van het jaarverslag en de lijst van 'overige gegevens'. Hij dient te onderzoeken of het jaarverslag overeenkomstig titel 8 opgesteld en verenigbaar is met de jaarrekening en of de opgave van overige gegevens volledig is (artikel 393 lid 3). Op grond van artikel 12 lid 1 van de GBR had de accountant al een zekere verantwoordelijkheid voor het jaarverslag, nl. voor wat daarin wordt meegedeeld omtrent de jaarrekening.

9. Onderzoek van de jaarrekening

Artikel 393 lid 1, 1e zin, draagt de rechtspersoon op de jaarrekening door een accountant te laten controleren. Uitzonderingen zijn opgenomen in artikel 396 lid 6 en artikel 403 lid 6. Deze houden in dat rechtspersonen die niet het bank- of verzekeringsbedrijf uitoefenen van de verplichte accountantscontrole zijn vrijgesteld als ze, hetzij dochtermaatschappij zijn en hun jaarrekening - onder in artikel 403 lid 1 genoemde voorwaarden - is opgenomen in een geconsolideerde jaarrekening, hetzij vallen onder de categorie kleine onderneming (zie hierboven no. 4). Volgens de overgangsbepaling van artikel XI lid 2 zijn bovendien voorlopig nog van accountantscontrole vrijgesteld alle B.V.'s die daartoe volgens de huidige wet niet verplicht waren. Uit een persbericht van het Departement van Justitie van 26 maart 1981 (nr. 1239; 'Accountants accoord over bevoegdheden') valt af te leiden dat dit uitstel tot 30 juli 1985 (d.w.z. de volledige door de richtlijn in artikel 55 lid 2 sub e toegestane termijn) zal duren.

De verplichting tot het doen verrichten van accountantscontrole is opgelegd aan de rechtspersoon (artikel 393 lid 1). De bevoegdheid tot het geven van een opdracht is toegekend aan de algemene vergadering; blijft deze in gebreke, dan is de Raad van Commissarissen (RvC) bevoegd. Als deze in gebreke blijft, dan is het bestuur bevoegd. De algemene vergadering is bevoegd de benoeming door de RvC of door het bestuur gedaan, in te trekken; de RvC kan de benoeming die door het bestuur is gedaan intrekken. De accountant kan dan eisen door de algemene vergadering te worden gehoord (lid 2). Gelet op het bepaalde in het eerste lid is het bestuur niet alleen bevoegd, maar ook verplicht over te gaan tot benoeming van een accountant in het geval de andere bevoegde organen nalaten een accountant te benoemen of nalaten in een ontstane vacature te voorzien. Iedere belanghebbende kan nakoming van deze verplichting vorderen (lid 7).

De accountant geeft de uitslag van zijn onderzoek weer in een *verklaring* (artikel 393 lid 5). De wet bepaalt dat hij ten aanzien van het in de tweede zin van lid 3 bedoelde onderzoek (nl. of de jaarrekening aan de bij en krachtens de wet gestelde voorschriften voldoet, of het jaarverslag overeenkomstig de voorschriften van titel 8 is opgesteld en verenigbaar is met de jaarrekening en of de overige gegevens zijn toegevoegd) mag volstaan met de vermelding van hem gebleken tekortkomingen.

Wat in de verklaring moet worden vermeld als uitslag van het in de eerste zin van lid 3 genoemde onderzoek (of de jaarrekening het in artikel 362 lid 1 vereiste inzicht geeft) zegt de wet niet. Daarop zijn de voorschriften van de Gedrags- en Beroepsregels Registeraccountants (Staatscourant 5 december 1973, nr. 236), de zgn. GBR, van toepassing. De verklaring moet gedaateerd zijn en de strekking ervan moet ondubbelzinnig blijken. De strekking mag slechts zijn: goedkeurend (al dan niet onder voorbehoud), afkeurend of oordeelonthouding (artikel 12). Is de goedkeurende verklaring onder voorbehoud gegeven dan moeten de woorden 'onder voorbehoud' worden gebruikt. In de afkeurende verklaring moeten de woorden 'niet getrouw' of 'niet juist' worden gebruikt en moeten de aard en de betekenis van de bedenkingen worden aangegeven. In geval van oordeelonthouding moeten

de woorden 'geen oordeel omtrent de getrouwheid van de jaarrekening (...) als geheel' worden gebruikt en moet worden vermeld omtrent welke aangelegenheden onzekerheden bestaat (artikel 14). Worden de hiervoor vermelde termen en aanduidingen niet gebruikt dan wordt de verklaring geacht een goedkeurende te zijn zonder voorbehoud. 'De goedkeurende verklaring aangaande een jaarrekening houdt het oordeel in dat deze een zodanig inzicht geeft in de grootte en samenstelling van het vermogen en het resultaat van de huishouding als in de gegeven omstandigheden vereist is' (artikel 17 lid 2). Uit de omstandigheid dat de wet niet eist, dat de accountant in zijn verklaring vermeldt of de jaarrekening het in artikel 362 lid 1 vereiste inzicht geeft, volgt dat een verklaring waarin de accountant zich van een oordeel onthoudt (artikel 13 lid 4 GBR) ook kan gelden als een accountantsverklaring in de zin van artikel 393 (zie ook Wessel, De N.V. 1982, blz. 117 en de MvA blz. 22).

De accountant brengt omtrent zijn onderzoek ook een *verslag* uit (artikel 393 lid 4). Dit verslag behoeft, anders dan de verklaring, niet aan aandeelhouders te worden overgelegd, laat staan gepubliceerd. In de wet is thans uitdrukkelijk bepaald dat het accountantsverslag bestemd is niet alleen voor commissarissen, maar ook voor het bestuur (artikel 393 lid 5, zie hieromtrent ook Bak, TVVS 1982, blz. 30).

10. Slotopmerking

Ook bij vorige richtlijnen is gebleken dat harmonisatie van het vennootschapsrecht in de EG in de praktijk er op neerkomt dat landen met een beperkte regelgeving zich aan moeten passen aan landen met een uitvoerige wettelijke regeling. Nederland heeft bij de aanpassingswet vierde EG-richtlijn de globale regeling van het jaarrekeningenrecht van Titel 6 Boek 2 BW moeten vervangen door een tot in details afdalend geheel van voorschriften, thans opgenomen in Titel 8. Daarin worden thans ook voor de inhoud van het jaarverslag van het bestuur voorschriften gegeven. De in het vooruitzicht gestelde AMvB's zullen voor de presentatie van de jaarrekening en voor de daarin toe te passen grondslagen voor waardering en bepaling van het resultaat nog weer nadere regels bevatten.

De rechtsregels voor de jaarrekening zijn weliswaar gedetailleerder geworden, maar ook minder dwingend. Afwijking, mits gemotiveerd, zal zijn toegestaan. Mede als gevolg hiervan zal de rol van de Raad voor de Jaarverslaggeving en van de Ondernemingskamer onder de nieuwe wet niet zijn uitgespeeld. De bijzondere voorschriften van de wet laten nog veel vragen open en de 'normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd' zijn thans bepalend voor alle onderdelen van de jaarrekening. Voor accountants heeft de wetswijziging ingrijpende gevolgen. Veel kwesties die voorheen waren overgelaten aan het eigen inzicht van de controlerende accountant en aan de opvattingen binnen de beroepsgroep zijn nu in de wet geregeld. Een aanzet tot beantwoording van de vraag wanneer in de jaarrekening actuele waarde moet worden toegepast is echter in de uiteindelijke versie van de wet verdwenen. Na afloop van de overgangstermijn zal het aantal B.V.'s dat aan accountantscontrole is onderwor-

pen worden verdubbeld.

Behalve op de controlerende wordt vooral op de adviserende en voorlichtende taak van de accountant een zwaar beroep gedaan. Het zal in belangrijke mate van het accountantsberoep afhangen hoe snel de nieuwe wettelijke regeling voor de jaarrekening in ondernemingsland gemeengoed zal zijn.

Noten

1 Op aanwijzing van de Raad van State (Kamerstukken 16326, A-C) is in de considerans van het wetsontwerp uitdrukkelijk vermeld dat de voorschriften strekken 'tot bescherming van de belangen van aandeelhouders en derden bij de financiële verslaggeving van de vennootschappen in de lid-Staten'. Met 'derden' zijn niet alleen bedoeld 'degenen die financiële aanspraken tegenover de vennootschap hebben', ook werknemers vallen onder dit begrip. Vgl. Maeijer (SEW okt. 1971, blz. 604) en Bärman, *Europäischer Integration im Gesellschaftsrecht*, Köln 1970, blz. 46 e.u.

2 Ook bij de nakoming van de voorschriften inzake prospectieve informatie in het jaarverslag (artikel 391 lid 2) kan men zich volgens de MvA (blz. 17) 'richten naar hetgeen thans reeds goede praktijk is in jaarverslagen'.

3 Een dochtermaatschappij van een coöperatie, NV of BV is:

a. een rechtspersoon, waaraan zij voor eigen rekening alleen of tezamen met een dochter, of groepsmaatschappij, meer dan de helft van het geplaatste kapitaal verschaft of doet verschaffen,

b. een commanditaire vennootschap of vennootschap onder firma, waarvan zij volledig aansprakelijk vennote is,

c. een dochtermaatschappij van een rechtspersoon als bedoeld in a. of van een vennootschap als bedoeld in b.

(artikel 54 leden 3 en 4, artikel 76 leden 3 en 4, artikel 187 leden 3 en 4).

De onder b. genoemde categorie is - op voorstel van de commissie van vennootschapsrecht - in de Nota van wijziging toegevoegd.

4 De criteria hiervoor zijn (2 van de 3 zijn bepalend):

	Klein	Middelgroot
Waarde activa	$\leq f\ 3\ \text{milj.}$	$> f\ 3 \leq f\ 12\ \text{milj.}$
Netto omzet	$\leq f\ 6\ \text{milj.}$	$> f\ 6 \leq f\ 24\ \text{milj.}$
Aantal werknemers	< 50	$\geq 50 < 250$

Chronologische opgave van enige literatuur omtrent het wetsontwerp

- Mr. P. A. Wessel, RA, De N.V., september 1980, blz. 156-168, De aanpassing van het jaarrekeningenrecht aan de vierde EG-Richtlijn.
- Drs. W. van Bruinessen, De N.V., oktober 1980, blz. 184-191, De grondslagen van de waardering en de winstbepaling in de jaarrekening en de aanpassing van de Nederlandse wetgeving aan de vierde Richtlijn.
- Prof. drs. G. G. M. Bak, RA, Aanpassing van de Nederlandse wetgeving aan de vierde Richtlijn van de EG, TVVS november 1980, blz. 258-264.
- Mr. drs. H. Beckman, Nieuwe regeling van het jaarrekeningenrecht, WPNR 5552 en 5553 (14 en 21 februari 1981).
- Prof. drs. R. Burgert, Aanpassing van de wetgeving aan de Vierde Richtlijn ESB 3296 (11 maart 1981), blz. 242 en 243.
- Mr. Th. S. IJsselmuiden, De Jaarrekening en het jaarverslag overdruk uit de losbladige uitgave Rechtspersonen.
- Prof. drs. J. W. Schoonderbeek e.a., De Jaarrekening en de Vierde EEG-Richtlijn, Vennootschaps- en rechtspersonenrecht deel 20, Deventer 1981 (Voordrachten en Verslag van het Congres op 7 en 8 november 1980; waarover ook IJsselmuiden, De N.V. maart 1981, no. 3, blz. 46-49).
- Drs. J. F. Leeuwerik, RA, e.a., Van titel 6 naar titel 8 boek 2 BW, NivRA-geschrift nr. 24, Deventer 1981 (Inleidingen en samenvatting discussies op de VERA-najaarsconferentie november 1980).
- Mr. P. A. Wessel, RA, De N.V. mei en juni 1982, blz. 81-92 en 114-118, De aanpassing van het jaarrekeningenrecht aan de vierde EG-richtlijn.
- Mr. drs. H. Beckman, RA, Wijzigingen in het jaarrekeningenrecht van de lid-Staten van de Europese Gemeenschappen en de Vierde EG-Richtlijn inzake de jaarrekening, intrede E.U.R., Deventer 1982.
- Prof. dr. W. van Bruinessen, De kapitaalbescherming in het ontwerp Aanpassingswet vierde richtlijn, De N.V., mei 1983, blz. 95-99.
- Prof. drs. G. G. M. Bak, RA, Informatieverstrekking in de tweede golf, TVVS juni 1983, blz. 180-185.
- Mr. P. A. Wessel, RA, De aanpassing van het jaarrekeningenrecht aan de vierde EG-richtlijn, De N.V., juni 1983, blz. 109-117.
- Prof. mr. drs. J. Th. Degenkamp e.a. Actueel jaarrekeningenrecht (Het wetsontwerp tot aanpassing aan de Vierde EG-Richtlijn inzake jaarrekening en jaarverslag) NivRA-geschrift nr. 30, Deventer, 1983.